

Piotr Bogdanowicz*

Paweł Filipek**

Opinia prawna w sprawie wpływu wymogów prawa Unii Europejskiej oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w szczególności wyjaśnionych i zastosowanych w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczących statusu Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego, na ramy prawne działania Marszałka Sejmu określone w art. 249–251 Kodeksu wyborczego*

Legal Opinion on the Impact of the Requirements of European Union Law and the European Convention on Human Rights, in Particular as Clarified and Applied in the Rulings of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union on the Status of the Chamber of Extraordinary Control and Public Affairs of the Supreme Court, on the Legal Framework for the Action of the Marshal of the Sejm as Set Out in Articles 249–251 of the Electoral Code

The authors analyse the impact of the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union on the exercise of the powers of the Marshal of the Sejm regarding the termination of a Member's mandate, and evaluate the status of the Chamber of Extraordinary Control and Public Affairs of the Supreme Court. They conclude that this Chamber is not an independent and impartial court established by law, and its rulings are legally ineffective. They therefore recommend to the Marshal of the Sejm, that appeals in cases of decisions on the termination of a Member's mandate, should not be directed to this defective Chamber, but to the Chamber of Labour and Social Security of the Supreme Court.

* **Dr hab. Piotr Bogdanowicz, prof. UW**

Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Polska
University of Warsaw, Faculty of Law and Administration, Poland
p.bogdanowicz@wpia.uw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4468-0090>

** **Dr Paweł Filipek**

Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Polska
Polish Academy of Sciences, Institute of Law Studies, Poland
pawel.filipek@interia.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6398-8798>

• Opinia prawna została sporządzona 5 stycznia 2024 r. [przyp. red.].

Keywords: termination of parliamentary mandate, European requirements of the court, Chamber of Extraordinary Control and Public Affairs, principle of primacy of European Union law, omission of an act inconsistent with European Union law

Autorzy analizują wpływ orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na wykonywanie kompetencji Marszałka Sejmu w kwestii wygaśnięcia mandatu posła oraz dokonują oceny statusu Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego. Dochodzą do wniosku, że Izba ta nie jest niezależnym i bezstronnym sądem ustanowionym na mocy ustawy, a jej orzeczenia są prawnie bezskuteczne. Rekomendują zatem Marszałkowi Sejmu, aby odwołania w sprawach postanowień dotyczących wygaśnięcia mandatu posła przekazał nie do tej wadliwej Izby, lecz do Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego.

Słowa kluczowe: wygaszenie mandatu poselskiego, europejskie wymogi sądu, Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, zasada pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej, pominięcie aktu niezgodnego z prawem Unii Europejskiej

I. Wprowadzenie

1. Niniejszą opinię prawną [dalej: *Opinia*] przygotowaliśmy na zlecenie Kancelarii Sejmu zgodnie z e-mailem otrzymanym dnia 27 grudnia 2023 r.

2. Przedmiotem *Opinii* jest ocena tego, czy i w jaki sposób wymogi prawa Unii Europejskiej oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka [dalej: *EKPC*]¹, wyjaśnione i zastosowane w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [dalej: *ETPC*] oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej [dalej: *TSUE*] dotyczące statusu Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych [dalej: *IKNiSP* lub *Izba*] Sądu Najwyższego [dalej też: *SN*] współkształtują ramy prawne działania Marszałka Sejmu określone w art. 249–251 Ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy [dalej: *Kodeks wyborczy*]². Zostaliśmy poproszeni, aby w analizie uwzględnić stanowisko Trybunału Konstytucyjnego [dalej: *TK*] zajęte w wyrokach wydanych w sprawach o sygn. akt: K 7/21; P 10/19; K 6/21; K 3/21.

3. Powyższe przepisy Kodeksu wyborczego regulują procedurę wygaśnięcia mandatu posła. Zgodnie z art. 249 § 1 w zw. z art. 247 Kodeksu wyborczego wygaśnięcie mandatu posła niezwłocznie stwierdza Marszałek Sejmu w drodze postanowienia³. Na mocy art. 249 § 2 Kodeksu wyborczego postanowienie to ogłasza się

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284.

² Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2408.

³ Na temat charakteru prawnego postanowienia *vide* przykładowo A. Kisielewicz, J. Zbieranek, komentarz do art. 249, [w:] K. Czaplicki, B. Dauter, S. Jaworski, A. Kisielewicz, F. Rymarz, J. Zbieranek,

w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” z zastrzeżeniem, że postanowienie Marszałka Sejmu o wygaśnięciu mandatu posła z przyczyn określonych w art. 247 § 1 pkt 2–7 (np. utraty prawa wybieralności lub nieposiadania go w dniu wyborów) wraz z uzasadnieniem doręcza się niezwłocznie posłowi. Zgodnie z art. 250 § 1 Kodeksu wyborczego od postanowienia przysługuje posłowi prawo odwołania do Sądu Najwyższego w terminie 3 dni od dnia doręczenia postanowienia. Odwołanie wnosi się za pośrednictwem Marszałka Sejmu.

4. Zgodnie z art. 26 § 1 pkt 11 Ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym [dalej: ustawa o SN]⁴ rozpoznanie odwołania należy do właściwości IKNiSP jako „innej sprawy z zakresu prawa publicznego niezastrzeżonej do właściwości innych izb Sądu Najwyższego”.

5. Rozpoczynamy od przedstawienia naszych konkluzji.

II. Konkluzje

1. W świetle orzeczeń ETPC oraz TSUE Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych SN nie jest niezależnym i bezstronnym sądem ustanowionym na mocy ustawy w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, a także art. 19 ust. 1 akapit drugi Traktatu o Unii Europejskiej⁵ oraz art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej⁶.

2. Zgodnie z zasadą pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej Marszałek Sejmu – działając jako organ państwa członkowskiego – w celu zagwarantowania skutecznej ochrony sądowej w rozumieniu art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE oraz art. 47 Karty i w myśl zasady lojalnej współpracy z art. 4 ust. 3 TUE ma obowiązek odstąpić od stosowania art. 26 § 1 pkt 11 ustawy o SN, tj. przepisu przyznającego właściwość IKNiSP SN w sprawach dotyczących wygaśnięcia mandatu posła, tak aby odwołanie mogło zostać rozpatrzone przez sąd, który spełnia wymogi niezależności, bezstronności i ustanowienia na mocy ustawy.

3. Zgodnie z orzecznictwem TSUE odwołanie powinno zostać rozpatrzone przez sąd, który byłby właściwy w sprawach dotyczących wygaśnięcia mandatu posła, gdyby art. 26 § 1 pkt 11 ustawy o SN nie stał temu na przeszkodzie, czyli co do zasady sąd, który był do tego właściwy zgodnie z przepisami obowiązującymi przed wprowadzeniem zmiany ustawodawczej przyznającej właściwość IKNiSP SN. W polskim porządku prawnym takim sądem jest Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN.

Kodeks wyborczy. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2018. Dominuje pogląd, że mandat wygasa *ex lege*, a więc postanowienie Marszałka Sejmu jest jedynie deklaratoryjne. Można jednak spotkać również stanowisko, że postanowienie Marszałka Sejmu o stwierdzeniu wygaśnięcia mandatu posła ma charakter deklaratorywno-kształtujący.

⁴ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1093, ze zm.

⁵ Traktat o Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE z 2016 r. C 202 [dalej: TUE].

⁶ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE z 2016 r. C 202 [dalej: Karta].

4. W związku z powyższym Marszałek Sejmu powinien przekazać odwołanie od swojego postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu posła bezpośrednio do Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN wraz z wnioskiem o rozpatrzenie odwołania na podstawie art. 250 § 2 Kodeksu wyborczego. W przypadku nieuwzględnienia odwołania Marszałek Sejmu powinien ogłosić w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” postanowienie o wygaśnięciu mandatu i doręczyć je niezwłocznie Państwowej Komisji Wyborczej.

5. Ewentualne rozstrzygnięcie IKNiSP SN w przedmiocie odwołania od postanowienia Marszałka Sejmu w świetle prawa unijnego nie będzie wywoływało żadnych skutków prawnych. Zgodnie z zasadą pierwszeństwa prawa unijnego Marszałek Sejmu, jako organ władzy publicznej, będzie obowiązany do odmowy uznania skuteczności ewentualnego orzeczenia wydanego przez IKNiSP SN, a zatem uznania, że w świetle obowiązującego prawa odwołanie nie zostało skutecznie złożone i rozpatrzone. Postanowienie Marszałka Sejmu podlegałoby wtedy ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” i niezwłocznemu doręczeniu Państwowej Komisji Wyborczej.

III. Wadliwy status Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego

1. Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych SN nie jest sądem ani w rozumieniu wymogów EKPC, ani wymogów prawa Unii Europejskiej, ponieważ jej skład został ustanowiony w sposób sprzeczny z prawem. Przede wszystkim Izba ta w całości została obsadzona osobami powołanymi na podstawie wniosku Krajowej Rady Sądownictwa [dalej: KRS] w jej nowym składzie wynikającym z wprowadzenia art. 9a Ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa⁷, zmienionej ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw,⁸ organu pozbawionego wymaganej niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Taka jednoznaczna konkluzja znajduje oparcie w orzecznictwie ETPC, TSUE oraz polskiego SN.

2. Po pierwsze, w serii wyroków (Reczkowicz⁹; Dolińska-Ficek i Ozimek¹⁰; Advance Pharma¹¹) ETPC uznał powoływanie sędziów do SN w procedurze przed KRS w nowym składzie za oczywiste naruszenie prawa, a składy orzekające z udziałem tak powołanych osób za niespełniające konwencyjnych wymogów niezależnego

⁷ Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 269, ze zm.

⁸ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r. poz. 3.

⁹ Wyrok ETPC z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie Reczkowicz vs. Polska, skarga nr 43447/19.

¹⁰ Wyrok ETPC z dnia 8 listopada 2021 r. w sprawie Dolińska-Ficek i Ozimek vs. Polska, skargi nr 49868/19 i 57511/19.

¹¹ Wyrok ETPC z dnia 3 lutego 2022 r. w sprawie Advance Pharma Sp. z o.o. vs. Polska, skarga nr 1469/20.

i bezstronnego sądu ustanowionego ustawą. Wystarczającym powodem do przyjęcia takiej konkluzji był udział w procesie powoływania sędziów KRS pozbawionej niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej, co czyniło procedurę powoływania sędziów z natury wadliwą¹². Z kolei negatywna ocena niezależności KRS była spowodowana radykalną zmianą sposobu i okolicznościami wyboru 15 sędziowskich członków KRS oraz dalszymi konsekwencjami poddania tego organu wpływowi władzy politycznej. W miejsce wyboru dokonywanego wcześniej przez samych sędziów ustawodawca w 2017 r. powierzył wybór Sejmowi RP, łamiąc istniejącą praktykę konstytucyjną (zakwestionowaną w orzeczeniu TK z 20 czerwca 2017 r. w sprawie K 5/17). W ten sposób władze ustawodawcza i wykonawcza uzyskały niemal pełny monopol w decydowaniu o nowym składzie KRS, 23 z 25 jej członków bowiem pochodziło z nadania tych władz.

3. Co więcej, w sprawie Dolińska-Ficek i Ozimek dotyczącej IKNiSP – obok naruszenia stwierdzonego w sprawie Reczkowicz (dotyczącej Izby Dyscyplinarnej SN) – ETPC orzekł o kolejnym oczywistym naruszeniu prawa w procesie powoływania sędziów do IKNiSP polegającym na powołaniu ich przez Prezydenta RP przy umyślnym zlekceważeniu wiążącego orzeczenia sądowego (postanowienia Naczelnego Sądu Administracyjnego [dalej: NSA] o zawieszeniu wykonania uchwały KRS nr 331/2018 rekomendującej kandydatów) i ingerencji w przebieg postępowania sądowego (przed NSA) w sprawie powołania sędziów w celu pozbawienia go znaczenia¹³. Swoje konkluzje o braku koniecznych przymiotów sądu w przypadku IKNiSP SN Trybunał w Strasburgu potwierdził w niedawnym wyroku w sprawie Wałęsa¹⁴.

4. W świetle kryteriów i metodologii przyjętych przez ETPC do oceny prawidłowości procedury powoływania sędziów już jedno oczywiste naruszenie prawa (*manifest breach*) w tej procedurze, prowadzące do nieuprawnionej uznaniowości (*undue discretion*) organów władzy publicznej, przesądza o wadliwości powołania, a w konsekwencji o braku koniecznych atrybutów po stronie składu orzekającego, obejmującego osobę powołaną w taki sposób. W świetle metodologii przyjętej przez ETPC i konsekwentnie stosowanej w sprawach dotyczących wadliwości powołań do polskiego Sądu Najwyższego konkluzja o braku atrybutów sądu dotyczy każdej osoby powołanej do SN przez KRS w nowym składzie, a nie tylko takiego składu IKNiSP, który obejmuje osoby powołane do SN na podstawie uchwały KRS nr 331/2018¹⁵, tj. w procesie, w którym wystąpiły dodatkowe naruszenia prawa.

5. Najwłaściwszą formułą naprawienia naruszenia prawa istniejącego z powodu funkcjonowania wadliwej IKNiSP SN byłoby – w świetle orzecznictwa strasburskiego – przyjęcie odpowiednich rozwiązań ustawowych. Niemniej przekracza to

¹² *Vide* wyroki ETPC: Reczkowicz, pkt 265 i 280; Dolińska-Ficek i Ozimek, pkt 339 i 353; Advance Pharma, pkt 349.

¹³ Wyrok ETPC Dolińska-Ficek i Ozimek, pkt 338–339.

¹⁴ Wyrok ETPC z dnia 23 listopada 2023 r. w sprawie Wałęsa vs. Polska, skarga nr 50849/21, pkt 175 i 239.

¹⁵ Uchwała KRS z dnia 28 sierpnia 2018 r. nr 331/2018.

możliwości Marszałka Sejmu jako jednoosobowego organu przewodniczącego Sejmowi; może on – i jak wynika z prawa unijnego, jest do tego obowiązany (o czym szerzej poniżej) – podjąć takie działania, które mieszczą się w sferze kompetencyjnej organu.

6. Odwołaniu do orzecznictwa strasburskiego dotyczącego niezależności sądów i ich zgodnego z prawem umocowania nie stoi na przeszkodzie postanowienie ETPC w sprawie Barski i Świączkowski, w którym organ ten wskazał, że korzystanie z prawa do zachowania mandatu parlamentarnego nie ma wpływu na „prawa i obowiązki o charakterze cywilnym” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, nie jest zatem objęte ochroną konwencyjną¹⁶. Niniejsza Opinia nie dotyczy bowiem oceny dopuszczalności ewentualnej skargi do ETPC w sprawie pozbawienia mandatu poselskiego. Dotyczy natomiast oceny spełnienia koniecznych wymogów sądu przez IKNiSP, jako że to do organu spełniającego wymogi sądu Marszałek Sejmu jest zobowiązany przekazać odwołania. Dla takiej oceny orzecznictwo ETPC ma zaś pierwszorzędne znaczenie. Po pierwsze, niezawisłość sędziowska jest kategorią absolutną i niepodzielną – nie można przyjąć, by jeden i ten sam organ sądowy miał dawać jej gwarancje jedynie w części swej działalności orzeczniczej, a być z nich wyłączony w pozostałym zakresie orzekania. Dlatego jeśli ETPC ocenił, że IKNiSP nie jest organem spełniającym wymogi sądu, to taka ocena dotyczy organu jako takiego, niezależnie czy w konkretnej sprawie przysługiwałaby jednostce skarga do Strasburga¹⁷. Po drugie, ocena dokonywana przez ETPC jest punktem wyjścia do oceny dokonywanej przez TSUE (*vide* niżej pkt 8–9), standard strasburski jest bowiem minimalnym standardem unijnym zgodnie z art. 52 ust. 3 Karty. Organ, który nie jest niezależnym i bezstronnym sądem ustanowionym ustawą w świetle kryteriów konwencyjnych, nie może być również sądem w rozumieniu prawa unijnego. Odmienność zakresu ochrony konwencyjnej i zakresu prawa Unii Europejskiej nie ma znaczenia dla takiego przełożenia, istotą jest tu bowiem to, czy dany organ w ogóle ma status sądu, a nie to, w jakim zakresie orzeka. Po trzecie, ocena strasburska jest punktem wyjścia do krajowej oceny przeprowadzanej przez organy władzy publicznej – w niniejszej sytuacji przez Marszałka Sejmu – czy IKNiSP jest organem sądowym wyposażonym w konieczne atrybuty i czy może zatem skutecznie rozpoznać odwołania przekazane przez Marszałka Sejmu; a finalnie, jakie skutki prawne mogą wiązać się z jej orzeczeniami.

7. Na przeszkodzie odwoływaniu się i stosowaniu wyroków ETPC dotyczących procesu powoływania sędziów do SN nie mogą stać przeciwne orzeczenia TK, odpowiednio w sprawach K 7/21 (z dnia 10 marca 2022 r.) oraz K 6/21 (z dnia 24 listopada 2021 r.), uznające wyroki ETPC w tych sprawach za wydane poza zakresem art. 6 ust. 1 EKPC (*ultra vires*). Wskazane orzeczenia TK nastawione były na wyłączenie

¹⁶ Postanowienie ETPC z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie Barski i Świączkowski vs. Polska, skargi nr 13523/12 i 14030/12, pkt 57.

¹⁷ Na marginesie warto zwrócić uwagę, że uwzględnienie odwołania od postanowienia Marszałka Sejmu może być rozumiane jako *de facto* uchylenie skutków prawomocnego wyroku sądu ingerujące w sferę wymiaru sprawiedliwości z oskarżenia w sprawie karnej, co już może być objęte zakresem zastosowania art. 6 ust. 1 EKPC i stanowi zasadniczą różnicę względem sprawy Barski i Świączkowski.

jakiegokolwiek możliwości oceny zgodności z prawem procedury powołania sędziego oraz posiadania statusu sądu (trybunału) przez organ obejmujący tak powołane osoby. Miały także stanowić przeszkodę dla wykonania wyroków ETPC przesądających o naruszeniu EKPC poprzez zmiany wprowadzone w samym TK (wyrok Xero Flor)¹⁸ oraz w polskim systemie sądowym¹⁹. Jednak TK, na gruncie art. 188 Konstytucji RP, nie ma kompetencji do badania konkretnych orzeczeń sądów międzynarodowych – sam we wskazanych sprawach działał zatem *ultra vires*. Co więcej, w przypadku sporów o zakres ochrony jednostki i kompetencji orzeczniczej ETPC na gruncie EKPC zdanie rozstrzygające należy do samego Trybunału w Strasburgu, o czym państwa-strony, w tym Polska, przesądziły przez powierzenie mu w tym zakresie właściwej jurysdykcji (art. 19 i 32 EKPC). Zgodnie z zasadą prawa międzynarodowego publicznego, potwierdzoną również w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów²⁰, której stroną jest Polska, państwo nie może powoływać argumentów odwołujących się do prawa wewnętrznego w celu uzasadnienia bądź usprawiedliwienia niewywiązania się ze zobowiązania międzynarodowego. Wreszcie pierwsze ze wspomnianych orzeczeń, w sprawie K 7/21, zapadło z udziałem osoby powołanej do TK na miejsce już uprzednio prawidłowo obsadzone. Zatem TK, orzekając w takim składzie – w świetle wyroku ETPC w sprawie Xero Flor – nie spełniał minimalnych wymogów organu orzekającego i nie był niezawisłym i bezstronnym trybunałem ustanowionym ustawą.

8. Po drugie, również TSUE jednoznacznie i bezpośrednio stwierdził, że skład orzekający IKNiSP SN nie jest sądem w rozumieniu prawa unijnego, ponieważ nie ma statusu niezawisłego i bezstronnego sądu ustanowionego uprzednio na mocy ustawy, co wynika wprost z niedawnego orzeczenia tego organu²¹. Konkluzję o braku przymiotów sądu w przypadku IKNiSP SN TSUE zawarł już wcześniej²², jednak z uwagi na specyfikę trybu prejudycjalnego ostateczną ocenę tej kwestii pozostawił wówczas sądowi pytającemu²³. Ocena IKNiSP SN jako sądu w wyroku C-718/21 była bezpośrednia, ponieważ TSUE badał, czy skład orzekający tej Izby był uprawniony do

¹⁸ Wyrok ETPC z dnia 7 maja 2021 r. w sprawie Xero Flor spółka z o.o. vs. Polska, skarga nr 4907/18.

¹⁹ W szczególności w odniesieniu do wyroków ETPC w sprawach: Broda i Bojara (wyrok ETPC z dnia 29 czerwca 2021 r. w sprawie Broda i Bojara vs. Polska, skargi nr 26691/18 i 27367/18), Reczkowicz, Dolińska-Ficek i Ozimek oraz Advance Pharma *vide* ocena własna ETPC w odniesieniu do orzeczenia K 7/21 w wyroku z dnia 6 października 2022 r. w sprawie Juszczyszyn vs. Polska, skarga nr 35599/20, pkt 207–209, podtrzymaną w wyroku z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie Tuleya vs. Polska, skargi nr 21181/19 i 51751/20, pkt 342; *vide* też wyrok ETPC Wałęsa vs. Polska, pkt 325–326.

²⁰ Artykuł 27 Konwencji wiedeńskiej z dnia 23 maja 1969 r. o prawie traktatów, Dz.U. z 1990 r. nr 74, poz. 439.

²¹ Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2023 r. w sprawie C-718/21, L.G. vs. Krajowa Rada Sądownictwa (utrzymanie stanowiska sędziego), pkt 77–78.

²² Wyrok TSUE z dnia 6 października 2021 r. w sprawie C-487/19, W.Ż.

²³ Była nim Izba Cywilna SN, która zresztą do tej pory takiej oceny nie przeprowadziła, a jej obecny skład znacząco odbiega od pierwotnego i obejmuje również osoby, które nie spełniają wymogów prawidłowego powołania na stanowisko sędziego w SN. Z kolei w wyroku z dnia 5 czerwca 2023 r. w sprawie C-204/21, Komisja vs. Polska, dotyczącym ustawy kagańcowej, TSUE nie zawarł odpowiedzi na pytanie o sądowe przymioty IKNiSP, uznając, że Komisja Europejska zbyt późno podniosła zarzut ich niespełniania przez Izbę.

wniesienia wniosku o wydanie wyroku prejudycjalnego na podstawie art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej²⁴. Ocena ta była jednoznacznie negatywna, IKNiSP nie ma statusu sądu, nie może zatem inicjować procedury prejudycjalnej na podstawie TFUE. W swojej ocenie TSUE wziął pod uwagę rozpatrywane łącznie wszystkie elementy zarówno systemowe, jak i dotyczące konkretnych okoliczności faktycznych, które charakteryzowały powołanie do IKNiSP trzech sędziów tworzących organ odsyłający w niniejszej sprawie. W szczególności TSUE oparł się na wyroku ETPC w sprawie Dolińska-Ficek i Ozimek oraz wyroku NSA z dnia 21 września 2021 r., sygn. akt II GOK 10/18, wydanym w następstwie wyroku TSUE w sprawie C-824/18 A.B. i in.²⁵ i uchylającym uchwałę nr 331/2018, w tym w części obejmującej rozstrzygnięcie o przedstawieniu wniosku o powołanie sędziów, ale także przeprowadził własną ocenę okoliczności powołania osób do tej Izby. Chociaż część z tych okoliczności dotyczyła konkretnie uchwały nr 331/2018, w tym wstrzymania jej wykonania postanowieniem NSA, które zostało zignorowane przez Prezydenta RP, z wyroku TSUE nie wynika wprost, że miałyby one mieć decydujące znaczenie dla oceny TSUE. Oznacza to, że warunek bycia niezawisłym i bezstronnym sądem ustanowionym uprzednio na mocy ustawy nie jest spełniony w przypadku IKNiSP orzekającej w każdym składzie²⁶.

9. Wyrok TSUE w sprawie C-718/21 oznacza, że w sensie funkcjonalnym IKNiSP nie należy do systemu sądowego państwa członkowskiego mogącego orzekać w sprawach z elementem unijnym. W świetle jednoznacznego ugruntowanego orzecznictwa TSUE niezawisłość sędziowska jest gwarancją niepodzielną i generalnie każdy sąd krajowy, który choćby potencjalnie może rozstrzygać o stosowaniu lub wykładni prawa Unii Europejskiej, musi spełniać wymogi niezależności w całym zakresie swej właściwości orzeczniczej²⁷. Zgodnie z tym skoro IKNiSP może orzekać w sprawach, w których stosuje się prawo unijne, to w konsekwencji musi spełniać wymogi unijnej zasady skutecznej ochrony sądowej w całym zakresie swej działalności judykacyjnej. Ponadto, w szczególności w sprawach takich jak rozpatrywanie odwołania od postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu posła, takim elementem unijnym może już być udział posła w procesie transpozycji dyrektyw do porządku krajowego, a w przypadku wygaśnięcia mandatu w związku z utratą prawa wybieralności – także np. kwestia stosowania Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia

²⁴ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE z 2016 r. C 202 [dalej: TFUE].

²⁵ Wyrok TSUE z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie C-824/18, A.B. i in. vs. Krajowa Rada Sądownictwa (powołanie sędziów do Sądu Najwyższego – skargi).

²⁶ Stanowisko to było wyrażane w literaturze przedmiotu już po wydaniu wyroku TSUE w sprawie C-487/19, W.Ż. *Confer* Z. Nowicka, *Status sędziego powołanego z rażącym naruszeniem prawa – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 6.10.2021 r. C-487/19, Postępowanie zainicjowane przez W.Ż.*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2022, nr 3, s. 45.

²⁷ Wyrok TSUE z dnia 27 lutego 2018 r. w sprawie C-64/16, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, pkt 40.

niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym²⁸.

10. Powyższej negatywnej kwalifikacji IKNiSP jako sądu nie może przełamać formalny, krajowy przepis ustawowy powołujący do życia Izbę i powierzający jej określoną właściwość rzeczową. Zdolność krajowego organu sądowego do orzekania w sprawach, w których zastosowanie znajduje prawo unijne, należy bowiem badać w świetle wymogów rządów prawa (art. 2 TUE), unijnej zasady skutecznej ochrony sądowej (art. 19 ust. 1 akapit 2 TUE) oraz prawa do skutecznego procesu sądowego (art. 47 Karty). Bez znaczenia z perspektywy unijnej pozostaje również kwestia braku sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sąd rozpoznający odwołanie od postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu²⁹.

11. Podobnie jak w przypadku orzecznictwa strasburskiego, tak i skuteczność orzeczeń TSUE nie może być ograniczona przeciwnymi orzeczeniami TK, w szczególności w sprawach K 3/21 (z dnia 7 października 2021 r.) i P 10/19 (z dnia 28 lutego 2022 r.). Oba orzeczenia zapadły w nieprawidłowym składzie, obejmującym osoby powołane na miejsca uprzednio prawidłowo obsadzone. Cechowały się arbitralnością rozważań, kreowały nieistniejący konflikt prawny między wymogami prawa Unii Europejskiej a polskimi standardami konstytucyjnymi w zakresie niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Materialnie pozostają w rażącej sprzeczności z prawem unijnym, a w szczególności łamią zasadę pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej względem prawa krajowego (w tym rangi konstytucyjnej).

12. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzecznictwo zidentyfikował dwie sytuacje, w których organy krajowe mogą uznać na podstawie prawa unijnego, że nie są związane wyrokiem krajowego sądu konstytucyjnego: po pierwsze – gdy orzecznictwo krajowego sądu konstytucyjnego jest sprzeczne z prawem Unii Europejskiej³⁰, a po drugie – gdy sąd konstytucyjny nie spełnia wymogów skutecznej ochrony sądowej. Wskazane orzeczenia TK należy odrzucić z obu tych powodów. Wprawdzie do tej pory TSUE nie oceniał bezpośrednio funkcjonowania konkretnie polskiego TK³¹, niemniej całkowicie jasno orzekł, że wymogi niezależności wynikające z unijnej zasady skutecznej ochrony sądowej obejmują również sądy konstytucyjne państw

²⁸ Dz. Urz. UE z 2016 r. L 65/1. Z jednej bowiem strony dyrektywa ma zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, a więc do momentu uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony (co ma miejsce w przypadku utraty prawa wybieralności); z drugiej strony orzeczenie uwzględniające odwołanie posła od postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu powoduje, że mandat nie wygaś (a więc przesłanka utraty prawa wybieralności jest zakwestionowana).

²⁹ Postanowienie SN z dnia 11 kwietnia 2012 r., sygn. akt III SO 5/12.

³⁰ Wyrok TSUE z dnia 31 grudnia 2021 r. w sprawie C-357/19 i in., Euro Box Promotion, pkt 203, 212–213, 252 i 257, *vide* też wyrok TSUE z dnia 15 stycznia 2013 r. w sprawie C-416/10, Križan i in., pkt 70 i 73.

³¹ Sprawa przeciwnaruszeniowa C-448/23 wniesiona przez Komisję Europejską na podstawie art. 258 TFUE, dotycząca orzeczeń TK kwestionujących zasady prawa UE, w tym pierwszeństwo prawa unijnego oraz moc prawną orzeczeń TSUE, a także obejmująca zarzut braku wymaganej niezależności TK jest w toku.

członkowskich, co więcej – od spełnienia tych wymogów zależy moc wiążąca orzeczeń sądu konstytucyjnego³².

13. Po trzecie, w uchwale z dnia 23 stycznia 2020 r. Sąd Najwyższy – działając w wykonaniu wyroku TSUE w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18, A.K. i in.³³ – orzekł, że gdy w składzie SN znajduje się osoba powołana do tego sądu z rekomendacji KRS utworzonej zgodnie z przepisami uchwalonymi w 2017 r., to zachodzi sprzeczność składu sądu z przepisami prawa (w rozumieniu przepisów postępowania cywilnego)³⁴. Wniosek ten dotyczył wszystkich osób powołanych do SN od 2018 r., a tym samym również orzekających w IKNiSP SN.

14. Na moc prawną uchwały SN z dnia 23 stycznia 2020 r. nie wpływa rozstrzygnięcie TK z dnia 20 kwietnia 2020 r. o sygn. U 2/20, w którym TK uznał ją za przepis prawa krajowego niezgodny z Konstytucją RP. Skład orzekający TK, w świetle powoływanego już wyroku ETPC w sprawie Xero Flor, nie był sądem ustanowionym ustawą, ponieważ obejmował osobę wybraną na miejsce zajęte. Niezależnie od tego TK nie posiadał kompetencji do orzekania o mocy prawnej orzeczeń SN. Samo zaś rozstrzygnięcie było pozbawione wszechstronnej, wyważonej i obiektywnej analizy przedstawionych TK okoliczności. Szczegółową ocenę tego orzeczenia przeprowadził ETPC i w konsekwencji uznał je za arbitralne i niemające żadnego znaczenia dla własnych konkluzji³⁵.

15. Biorąc pod uwagę powyższe, zgodnie z zasadą pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej, Marszałek Sejmu – działając jako organ państwa członkowskiego – w celu zagwarantowania skutecznej ochrony sądowej w rozumieniu art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE oraz art. 47 Karty i w myśl zasady lojalnej współpracy z art. 4 ust. 3 TUE ma obowiązek odstąpić od stosowania art. 26 § 1 pkt 11 ustawy o SN, tj. przepisu przyznającego właściwość IKNiSP SN w sprawach dotyczących wygaśnięcia mandatu posła, aby odwołanie mogło zostać rozpatrzone przez sąd, który spełnia wymóg niezależnego i bezstronnego sądu ustanowionego na mocy ustawy³⁶. Bez znaczenia dla powyższej konkluzji pozostaje to, że zgodnie z art. 250 § 1 Kodeksu wyborczego odwołanie od postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu posła wnosi się do SN, a nie do Marszałka Sejmu, który, jak wskazano w literaturze przedmiotu, „jest jedynie ogniwem pośredniczącym w tej sprawie”³⁷. Wykonując kompetencję z art. 250 § 1 Kodeksu wyborczego, Marszałek Sejmu związany jest bowiem przepisami prawa unijnego. Zasada pierwszeństwa prawa unijnego względem prawa krajowego wiąże wszystkie organy państw członkowskich, upoważnia i zobowiązuje je do

³² Wyrok TSUE Euro Box Promotion i in., pkt 229–230.

³³ Wyrok TSUE z dnia 19 listopada 2019 r. w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18, A.K. i in. (niezależność Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego).

³⁴ Uchwała składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN z dnia 23 stycznia 2020 r., sygn. akt BSA I-4110-1/20.

³⁵ *Vide* wyrok ETPC Dolińska-Ficek i Ozimek, pkt 313–319.

³⁶ *Vide* wyrok TSUE A.K. i in., pkt 166.

³⁷ A. Kisielewicz, J. Zbieranek, komentarz do art. 250, [w:] K. Czaplicki, B. Dauter, S. Jaworski, A. Kisielewicz, F. Rymarz, J. Zbieranek, *op. cit.*

podejmowania wszelkich niezbędnych działań w celu niestosowania krajowych przepisów lub praktyk, które mogą utrudniać pełną skuteczność prawa Unii Europejskiej³⁸.

16. Zgodnie z orzecnictwem TSUE odwołanie powinno zostać rozpatrzone przez sąd, który byłby właściwy w sprawach dotyczących wygaśnięcia mandatu posła, gdyby art. 26 § 1 pkt 11 ustawy o SN nie stał temu na przeszkodzie, czyli co do zasady sąd, który był do tego właściwy zgodnie z przepisami obowiązującymi przed wprowadzeniem zmiany ustawodawczej przyznającej właściwość IKNiSP³⁹. W polskim porządku prawnym takim sądem jest Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN.

17. W związku z powyższym Marszałek Sejmu powinien przekazać odwołanie od swojego postanowienia stwierdzającego wygaśnięcie mandatu posła bezpośrednio do Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN wraz z wnioskiem o rozpatrzenie tego odwołania na podstawie art. 250 § 2 Kodeksu wyborczego. W przypadku nieuwzględnienia odwołania Marszałek Sejmu powinien ogłosić w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” postanowienie o wygaśnięciu mandatu i niezwłocznie doręczyć je Państwowej Komisji Wyborczej.

18. Gdyby jednak, wbrew intencji Marszałka Sejmu, przekazane przez niego odwołanie nie trafiło do Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, lecz zostało skierowane do IKNiSP, to – niezależnie od dalszych następstw w postaci bezskuteczności ewentualnego orzeczenia tej Izby (*vide* niżej pkt IV) – Marszałek Sejmu stałby się uczestnikiem postępowania przed organem rozstrzygającym i przysługiwałyby mu związane z tym statusem uprawnienia, łącznie z możliwością złożenia wniosku o wyłączenie sędziów ze składu orzekającego z powodu nieprawidłowości ich powołania do SN i braku atrybutów sądu.

IV. Prawna bezskuteczność rozstrzygnięcia Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego

1. W świetle standardów prawa Unii Europejskiej rozstrzygnięcia IKNiSP są prawnie bezskuteczne. Na mocy wyroku C-718/21 Izba nie może występować do TSUE z wnioskami o orzeczenia prejudycjalne. Takie wnioski na gruncie art. 267 TFUE są niedopuszczalne, ponieważ nie spełnia ona wymogów niezależności i bezstronności sądu ustanowionego na mocy ustawy. Tym samym Izba utraciła w ogóle możliwość orzekania w sprawach z elementem unijnym, gdyż mogą o nich rozstrzygać wyłącznie organy spełniające immanentne kryteria sądu i wymogi unijnej zasady skutecznej ochrony sądowej.

³⁸ Wyrok TSUE z dnia 9 marca 1978 r. w sprawie C-106/77, *Simmenthal SA*, pkt. 22; wyrok TSUE z dnia 19 czerwca 1990 r. w sprawie C-213/89, *The Queen vs. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i in.*, pkt 20; wyrok TSUE z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie C-378/17, *Minister for Justice and Equality and Commissioner of the Garda Síochána vs. Workplace Relations Commission*, pkt 36; wyrok TSUE *Euro Box Promotion i in.*, pkt 251–252.

³⁹ *Vide* wyrok TSUE *A.K. i in.*, pkt 166 i powołane tam orzecznictwo TSUE.

2. Co więcej, w wyroku w sprawie C-487/19, W.Ż., TSUE stwierdził, że orzeczenie IKNiSP można uznać za „niebyłe” (w wersji angielskiej *null and void*) i procedować dalej, tak jak gdyby w ogóle nie istniało. Kategoria orzeczenia niebyłego (nieistniejącego⁴⁰) jest najdalej idącą, pozwala bowiem całkowicie pominąć takie orzeczenie, bez konieczności stwierdzania jego nieważności w jakiegokolwiek szczególnej procedurze⁴¹.

3. Z kolei w świetle wyroków ETPC w sprawach Dolińska-Ficek i Ozimek oraz Wałęsa orzeczenia Izby stanowią naruszenie prawa jednostki do rzetelnego procesu sądowego przed organem spełniającym konieczne wymogi ochrony konwencyjnej. Ze względu na obiektywny, systemowy charakter wad tej Izby oraz jej składu osobowego taką samą wadliwością są obarczone wszystkie jej orzeczenia.

4. Wyroki obu trybunałów, TSUE i ETPC, wiążą wszystkie organy państwa i w zakresie ich właściwości rzeczowej upoważniają i zobowiązują do podjęcia wszelkich działań w celu usunięcia skutków stosowania aktów wadliwego organu.

5. Powyższe oznacza, że ewentualne rozstrzygnięcie IKNiSP SN w przedmiocie odwołania od postanowienia Marszałka Sejmu stanowić będzie – na gruncie prawa krajowego: Kodeksu postępowania cywilnego – przesłankę nieważności postępowania, a jednocześnie – w świetle prawa unijnego i zasady jego pierwszeństwa – o konieczności uznania orzeczenia IKNiSP SN za niewywołujące żadnych skutków prawnych (pomijalne, bezskuteczne).

6. Marszałek Sejmu, jako organ władzy publicznej, będzie obowiązany do odmowy uznania skuteczności ewentualnego orzeczenia wydanego przez IKNiSP SN, a zatem uznania, że w świetle obowiązującego prawa odwołanie nie zostało skutecznie złożone i rozpatrzone (przy założeniu braku orzeczenia ze strony Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN). Z jednej strony, przy tym samym założeniu, oznaczałoby to, że zainteresowane osoby, które utraciły mandat posła, nie mogły skorzystać ze skutecznego środka odwoławczego od postanowienia Marszałka Sejmu. Obciążałoby to państwo polskie, które takiej drogi nie zapewniło. Z drugiej strony oznaczałoby to, że procedura wygaśnięcia mandatu posła dobiegła końca. Postanowienie Marszałka Sejmu podlegałoby ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” i niezwłocznemu doręczeniu Państwowej Komisji Wyborczej.

V. Zastrzeżenia

1. Nie wyrażamy żadnej opinii co do faktów.
2. Opinia dotyczy tylko kwestii wskazanej powyżej w punkcie I.2.

⁴⁰ Vide szerzej na temat tej koncepcji R. Mańko, P. Tacik, *Sententia non existens: a new remedy under EU law?: Waldemar Żurek (W. Ż.)*, „Common Market Law Review” 2022, nr 59/4, s. 1169–1194.

⁴¹ Przykładowo polskie prawo cywilne nie zna instytucji wyroku nieważnego z mocy samego prawa, stąd koncepcja nieważności postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 4 Kodeksu postępowania cywilnego, pozwalająca na wyeliminowanie z obrotu prawnego orzeczenia wydanego w nieważnym postępowaniu bez względu na jego merytoryczną prawidłowość.

3. Opinia odnosi się do stanu prawnego z dnia jej wystawienia.

4. Jakkolwiek wnioski zaprezentowane w Opinii wynikają z analizy przepisów oraz wypowiedzi prezentowanych w doktrynie prawniczej, a także tez orzeczeń sądowych, jednakże sąd wydający orzeczenie w konkretnej sprawie nie musi uwzględniać poglądów wyrażonych przez autorów Opinii lub przez organy władzy publicznej, sformułowanych w związku z wydawaniem orzeczenia w innej sprawie, ani stanowiska prezentowanego w literaturze prawniczej.

5. Opinia wyraża poglądy własne autorów i nie może być ona przypisywana instytucjom, w których autorzy są zatrudnieni.

Bibliografia

Źródła

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, Dz. Urz. UE z 2016 r. L 65/1.

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE z 2016 r., C 202.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284.

Konwencja wiedeńska z dnia 23 maja 1969 r. o prawie traktatów, Dz.U. z 1990 r. nr 74, poz. 439.

Orzeczenie TK z dnia 20 czerwca 2017 r., sygn. akt K 5/17.

Orzeczenie TK z dnia 7 października 2021 r., sygn. akt K 3/21.

Orzeczenie TK z dnia 24 listopada 2021 r., sygn. akt K 6/21.

Orzeczenie TK z dnia 28 lutego 2022 r., sygn. akt P 10/19.

Orzeczenie TK z dnia 10 marca 2022 r., sygn. akt K 7/21.

Postanowienie ETPC z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie Barski i Świączkowski vs. Polska, skargi nr 13523/12 i 14030/12.

Postanowienie SN z dnia 11 kwietnia 2012 r., sygn. akt III SO 5/12.

Uchwała KRS z dnia 28 sierpnia 2018 r. nr 331/2018.

Uchwała składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN z dnia 23 stycznia 2020 r., sygn. akt BSA I-4110-1/20.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2408.

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 269, ze zm.

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1093, ze zm.

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r. poz. 3.

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE z 2016 r. C 202.

Traktat o Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE z 2016 r. C 202.

Wyrok ETPC z dnia 7 maja 2021 r. w sprawie Xero Flor spółka z o.o. vs. Polska, skarga nr 4907/18.

- Wyrok ETPC z dnia 29 czerwca 2021 r. w sprawie Broda i Bojara vs. Polska, skargi nr 26691/18 i 27367/18.
- Wyrok ETPC z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie Reczkowicz vs. Polska, skarga nr 43447/19.
- Wyrok ETPC z dnia 8 listopada 2021 r. w sprawie Dolińska-Ficek i Ozimek vs. Polska, skargi nr 49868/19 i 57511/19.
- Wyrok ETPC z dnia 3 lutego 2022 r. w sprawie Advance Pharma Sp. z o.o. vs. Polska, skarga nr 1469/20.
- Wyrok ETPC z dnia 6 października 2022 r. w sprawie Juszczyzsyn vs. Polska, skarga nr 35599/20.
- Wyrok ETPC z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie Tuleya vs. Polska, skargi nr 21181/19 i 51751/20.
- Wyrok ETPC z dnia 23 listopada 2023 r. w sprawie Wałęsa vs. Polska, skarga nr 50849/21.
- Wyrok NSA z dnia 21 września 2021 r., sygn. akt II GOK 10/18.
- Wyrok TSUE z dnia 9 marca 1978 r. w sprawie C-106/77, Simmenthal SA.
- Wyrok TSUE z dnia 19 czerwca 1990 r. w sprawie C-213/89, The Queen vs. Secretary of State for Transport, *ex parte*: Factortame Ltd i in.
- Wyrok TSUE z dnia 15 stycznia 2013 r. w sprawie C-416/10, Križan i in.
- Wyrok TSUE z dnia 27 lutego 2018 r. w sprawie C-64/16, Associação Sindical dos Juizes Portugueses.
- Wyrok TSUE z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie C-378/17, Minister for Justice and Equality and Commissioner of the Garda Síochána vs. Workplace Relations Commission.
- Wyrok TSUE z dnia 19 listopada 2019 r. w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18, A.K. i in. (niezależność Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego).
- Wyrok TSUE z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie C-824/18, A.B. i in. vs. Krajowa Rada Sądownictwa (powołanie sędziów do Sądu Najwyższego – skargi).
- Wyrok TSUE z dnia 6 października 2021 r. w sprawie C-487/19, W.Ż.
- Wyrok TSUE z dnia 31 grudnia 2021 r. w sprawie C-357/19 i in., Euro Box Promotion.
- Wyrok TSUE z dnia 5 czerwca 2023 r. w sprawie C-204/21, Komisja vs. Polska (niezawisłość i życie prywatne sędziów).
- Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2023 r. w sprawie C-718/21, L.G. vs. Krajowa Rada Sądownictwa (utrzymanie stanowiska sędziego).

Piśmiennictwo

- Kisielewicz A., Zbieranek J., komentarze do art. 249 i 250, [w:] K. Czaplicki, B. Dauter, S. Jaworski, A. Kisielewicz, F. Rymarz, J. Zbieranek, *Kodeks wyborczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Mańko R., Tacik P., *Sententia non existens: A new remedy under EU law?: Waldemar Żurek (W.Ż.)*, „Common Market Law Review” 2022, nr 59/4.
- Nowicka Z., *Status sędziego powołanego z rażącym naruszeniem prawa – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 6.10.2021 r., C-487/19. Postępowanie zainicjowane przez W.Ż.*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2022, nr 3.